Vite

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

Om ett beslut förenas med vite betyder det att en person eller ett företag blir skyldigt att betala ett visst belopp till staten om hen inte rättar sig efter beslutet. Här får du veta vad som gäller för vite och livsmedelsföretagare.

Vad är ett vite?

Vite är ett ekonomiskt påtryckningsmedel som myndigheten kan använda för att förmå den enskilde att följa myndighetens beslut.

Viteslagen (1985:206) gäller viten som enligt lag eller annan författningstext får föreläggas av myndigheter. Det måste uttryckligen framgå av lagtexten att det finns en rätt att besluta om viten.

På livsmedelsområdet finns en bestämmelse om vite i 23 § livsmedelslagen (2006:804). Av den framgår att ett föreläggande enligt 22 § eller 22 a § i samma lag liksom förelägganden enligt de EU-bestämmelser som lagen kompletterar får förenas med vite. Det innebär att även beslut som grundar sig på artikel 138 i förordning (EU) 2017/625 kan förenas med vite.

Vitesförfarandet består av följande steg:

- Myndigheten fattar ett beslut som förenas med vite.
- Den enskilde delges vitesbeslutet.
- Myndigheten kontrollerar om den enskilde har följt beslutet.
- Om beslutet inte har följts kan myndigheten ansöka om utdömande av vite hos domstol.
- Domstolen avgör sedan om vite ska utdömas eller inte.

Utformningen av vitesbeslut

Ett föreläggande med vite ska utformas på samma sätt som ett vanligt föreläggande och bland annat innehålla en tidsfrist. Därutöver ska det läggas till ett belopp.

Det finns inget i lagstiftningen som hindrar att man redan i ett första föreläggande tar med ett vitesbelopp. Det förutsätter att vitet bedöms nödvändigt för att få företagaren att rätta till den bristande efterlevnaden och att det rör sig om en avvikelse från lagstiftningen som har stor betydelse för livsmedelssäkerheten eller som medför en stor risk för att människor vilseleds.

Vite kan även vara aktuellt när ett vanligt föreläggande inte haft önskad effekt och myndigheten behöver förstärka sina åtgärder för att förmå företagaren att rätta till bristerna.

Kontrollmyndigheten ska inte utfärda vitesföreläggande om åtgärder som företagaren inte har rättslig eller faktisk möjlighet att följa. Se 2 § 2 stycket viteslagen (1985:206). Bestämmelsen kan bli aktuell bland annat om den som föreläggandet är riktat mot inte äger egendomen som föreläggandet avser.

Observera att kontrollmyndigheten inte får utfärda ett nytt vitesföreläggande om samma sak (det vill säga som gäller samma avvikelser eller krav på att vidta samma åtgärder) förrän ett tidigare vitesföreläggande vunnit laga kraft, alltså inte längre kan överklagas. Det framgår av 2 § 3 stycket viteslagen (1985:206).

Vitesbelopp

När vite föreläggs ska det fastställas till ett bestämt belopp. Ett vitesbelopp ska i första hand bestämmas till en sådan storlek att det kan förmå företagaren att utföra den önskade åtgärden.

Om det vid en uppföljande kontroll visat sig att ett första vitesföreläggande inte haft avsedd effekt kan kontrollmyndigheten överväga om det är aktuellt med ett nytt vitesföreläggande med ett högre vitesbelopp eller om andra åtgärder är lämpligare. Om föreläggandet gäller samma åtgärd måste en ny tidsgräns sättas ut.

En riktpunkt när vitesbeloppet bestäms är att det ska stå i proportion till hur mycket det skulle kosta att vidta rättelsen. Det bör inte framstå som enklare och det ska inte ”löna sig” att betala vitet i stället för att åtgärda

avvikelsen. Beloppet måste samtidigt ändå vara proportionerligt.

Som framgår ovan kan ett högre belopp motiveras av en företagares tidigare ovilja eller oförmåga att följa kontrollmyndighetens beslut.

Löpande vite

Om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna, får vite föreläggas som löpande vite. Vitet bestäms då till ett visst belopp för varje tidsperiod av viss längd under vilken föreläggandet inte har följts. Om föreläggandet gäller en återkommande skyldighet bör löpande vite bestämmas till ett visst belopp för varje gång adressaten struntar i att utföra sin skyldighet.

Om vitesföreläggandet innebär ett förbud, kan myndigheten bestämma att vitet ska betalas för varje gång förbudet överträds. Se 4 § viteslagen (1985:206).

Fördelen med ett löpande vite är att ansökan om utdömande kan göras varje period som föreläggandet har överträtts. Om myndigheten använder löpande vite behöver föreläggandet inte förnyas efter att det dömts ut, vilket är fallet med ett vitesföreläggande med en tidsangivelse. Vid löpande vite bör den första tidsperiodens längd bestämmas efter samma principer som tidsfristen i ett föreläggande med en bestämd tidsangivelse.

En särskild sak att tänka på i fråga om förelägganden med löpande vite är att tidsperioderna inte bör göras kortare än att myndigheten verkligen hinner med att kontrollera om föreläggandet har följts. Uppföljning är en mycket viktig aspekt att beakta om man vill lägga ett löpande vitesförbud.

Delgivning av beslut

Kontroll av efterlevnaden av beslutet

När tiden för att företagaren ska ha vidtagit de åtgärder som krävs löpt ut, eller när förbudsbeslutet har börjat gälla, ska myndigheten i sin tur kontrollera om företagaren har följt beslutet. Utan en sådan kontroll är det i praktiken omöjligt att få vitet utdömt i domstol. Det är nämligen myndigheten som i domstolsprocessen ska visa att företagaren inte gjort det denne förelagts att göra eller att denne brutit mot ett förbud. Vad gäller löpande vite måste kontrollen göras för varje period som har angetts i beslutet för att ansökan om utdömande av vite ska kunna göras.

Att ansöka om utdömande av viten

För att företagaren ska bli skyldig att betala vitesbeloppet måste myndigheten ansöka om utdömande av vite hos domstol. Frågor om att döma ut viten prövas av förvaltningsrätten efter ansökan av den myndighet som har utfärdat vitesföreläggandet. Det krävs prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten. Se 6 § viteslagen (1985:206).

Domstolens prövning utgår från bland annat följande frågor:

- Är vitesföreläggandet lagligen grundat?
- Har vitesföreläggandet delgetts, det vill säga kommit delgivningsmottagare tillhanda?
- Har vitesföreläggandet vunnit laga kraft?
- Har vitesföreläggandet överträtts?
- Har adressaten haft faktisk eller rättslig möjlighet att följa vitesföreläggandet?
- Finns det skäl för att jämka (sätta ned vitesbeloppet helt eller delvis)?

En ansökan om utdömande måste innehålla det underlag som krävs för att domstolen ska kunna besvara frågorna.

Utöver ovanstående krävs bland annat att:

- Det finnas ett tydligt yrkande och grunder, det vill säga uppgifter om vad som ska utdömas och varför
- Ansökan är kopplad till ett vitesföreläggande. Föreläggandet ska bifogas
- Eventuella tidpunkter eller tidsfrister enligt vitesföreläggandet har löpt ut
- Bevisning för att vitesföreläggandet är delgivet bifogas
- Bevisning för att en överträdelse har skett bifogas

Det är kontrollmyndigheten som har bevisbördan för att ett vitesföreläggande verkligen har överträtts.

Innan ansökan om utdömande av vitet görs måste beslutet ha vunnit laga kraft. Detta gäller även om beslutet gäller omedelbart. Högsta förvaltningsdomstolen har, genom dom i mål nr 4429-22 och 4430-22, tagit ställning i frågan om ett vite enligt ett föreläggande som gäller omedelbart ska få dömas ut innan föreläggandet vunnit laga kraft.

Högsta förvaltningsdomstolen anger att vitet har straffliknande karaktär och att önskemålet om effektivitet därmed måste ställas mot vikten av att värna den enskildes rättssäkerhet. Så länge ett föreläggande inte har vunnit laga kraft kan det ändras, eller till och med upphävas efter överklagande av den enskilde. Det är först efter föreläggandet har vunnit laga kraft som det slutgiltigt står klart vad som åligger den enskilde.

Vitets straffliknande karaktär talar starkt emot att döma ut ett vite utan uttryckligt lagstöd innan frågan om den enskildes skyldighet att följa föreläggandet är slutligt avgjord.

Mot den bakgrunden bedömde Högsta förvaltningsdomstolen att ett vite enligt ett vitesföreläggande, trots att det gäller omedelbart, inte ska få dömas ut innan föreläggandet har vunnit laga kraft.

Det bör dock noteras att Högsta förvaltningsdomstolen särskilt påpekade att den som inte rättar sig efter ett vitesföreläggande som gäller omedelbart riskerar en vitespåföljd från och med den första dagen som föreläggandet inte följs. När föreläggandet har vunnit laga kraft går det med andra ord att, om beslutet gällde omedelbart, ansöka om utdömande från den tidpunkt som föreläggandet skulle ha varit uppfyllt.

Observera att myndigheten kan välja att ansöka om att vite utdöms med lägre belopp än det som ursprungligen angivits i vitesbeslutet.

Observera att myndigheten kan välja att ansöka om att vite utdöms med lägre belopp än det som ursprungligen angivits i vitesbeslutet.

När domstolen dömer ut ett vite kan den jämka vitet, det vill säga sätta ned vitesbeloppet helt eller delvis om det finns särskilda skäl. Se 9 § första stycket viteslagen (1985:206). Sådana skäl kan vara att förhållandena har ändrats sedan myndighetens beslut fattades, att vitesbeloppet bestämts schablonmässigt utan hänsyn till den enskildes ekonomi eller att det framstår som ursäktligt av en eller annan anledning att företagaren inte följt beslutet.

När ett beslut i ett vitesmål har vunnit laga kraft, får vite inte dömas ut för överträdelser som har gjorts innan målet väcktes och som skulle ha kunnat omfattas i beslutet. Se 4 § 2 stycket och 9 § 2 stycket viteslagen (1985:206).

Betalning av vitet

Efter dom lämnar domstolen över ärendet till Kronofogden. Företagaren som ska betala vitet får en faktura därifrån. Denne kommunicerar sedan om skulden med Kronofogden.

Återkallande av vitesföreläggande

Myndigheten ska själv upphäva föreläggandet om företagaren vidtar de åtgärder som krävs, så att grunden för föreläggandet inte längre finns kvar.

Om ett vitesföreläggande har upphävts, kan det inte längre ligga till grund för ett utdömande av vite. Om ansökan om utdömande av vite redan har skickats till domstolen ska domstolen genast underrättas om upphävandet. Det saknar betydelse om adressaten åsidosatt skyldigheter enligt föreläggandet vid tidpunkt då föreläggandet fortfarande gällde. Ett förelagt vite kan bara dömas ut under förutsättning att föreläggandet fortfarande gäller. Ett föreläggande ska således inte heller kvarstå bara för att en ansökan om utdömande av vite har gjorts.

Senast uppdaterad 18 juni 2025 Ansvarig grupp ROR_LLK